

I en tid med allt hårdare exploatering av landskapet är det väsentligt att naturskyddande aspekter tidigt vägs in vid planeringen av vad olika delar av kommunen i framtiden skall användas till.

En grundförutsättning är därvid att beslutsfattarna verkligen vet vilka områden som ur naturvårdssynpunkt är skyddsvärda. Detta är bakgrunden till att Kristinehamns kommun under senare år uppdragit åt Sällskapet för Naturskydd att göra en mängd naturundersökningar.

Ur kommunens synpunkt är det flera fördelar med att det naturvetenskapliga planeringsunderlaget tas fram av den lokala naturskyddsföreningen i stället för av arvoderade experter, som rekryteras från annat håll.

En fördel är kostnadsaspekten. Sällskapet för Naturskydd har som ersättning enligt överenskommelse endast erhållit bilersättning och fälttraktamente för de medlemmar som utfört arbetet. Om motsvarande tjänster skulle ha köpts utifrån hade mångfaldigt större belopp behövts.

En annan fördel är lokalkännedomen, som gör att arbetet gått lättare att planera och genomföra. Inte minst väsentlig är slutligen den psykologiska effekten av att det är kommunens egna invånare som gjort utredningsarbetet och lagt fram förslag rörande vilka områden som bör skyddas ur naturvårdssynpunkt.

Sällskapets goda förhållande till kommunens miljö- och hälsoskyddsnämnd och länsstyrelsens naturvårdsenhet, som båda använder föreningen som remissorgan i naturvårdsfrågor, har naturligtvis inte tillkommit av en slump. Det har fordrats flera decenniers hårt arbete av framförallt Sällskapets styrelse i form av remissarbete och egna initiativ, innan myndigheterna fått riktigt klart för sig vilken fördel det är att ha en organisation med den samlade lokala sakkunnigheten att rådfråga vad gäller olika naturskyddsaspekter.

Här följer nu ett antal exempel på naturvårdsarbeten som bedrivits inom Kristinehamns kommun under senare år och där Sällskapet för Naturskydd aktivt deltagit.

NATURRESERVAT

Förutom de i början av 1970-talet avsatta naturreservaten Nötön och Kummelön har under senare år två nya reservatsbildningar i kommunen beslutats av länsstyrelsen, nämligen Sibberöreservatet 1977 och Värmlandsskärgården 1980.

Bakgrunden till Sibberöreservatets tillkomst är en märklig och beklämmande historia.

De yttre öarna Sibberön och Kalvön i kommunens friluftreservat i vänerskärgården nära Kristinehamns tätort ägdes av kyrkan och förvaltades av stiftsnämnden i Karlstad, där biskopen sitter ordförande. Under 1973 fick Sällskapet för Naturskydd dåvarande sekreterare Erik Fjällman vetskap om att stiftsnämnden hade planer på att göra stora skogsavverkningar, som hade karaktär av kalhyggen på öarna. Trots en mängd muntliga och skriftliga kontakter mellan Sällskapet, stiftsnämnden, kommunen, länsstyrelsen och naturvårdsverket kunde inte stiftsnämnden fås att avstå från planerna att hugga ner skogen i friluftreservatet.

Furön — Nötöreservatet.

Foto: Leif Jonsson.

Som tur var kunde frågan så småningom lösas genom att kommunen bytte till sig Kalvön och Sibberön mot annan mark samtidigt som staten köpte den längst ut belägna delen, Kojan.

Den rika svenska statskyrkans agerande i frågan gjorde emellertid att många naturintresserade människor blev betänksamma över de kristna värderingar som bestämmer hur ömtålig natur skall skötas och människors friluftsbegär tillfredsställas.

Under senare år har bekvämligheten för besökarna i reservatet förbättrats genom att stigmarkeringar, rastplatser, toaletter o.s.v. upprustats. De planer som finns för framtiden går ut på att göra stugan på Sibberön till ett "Naturum" med kulturhistorisk och naturvetenskaplig information om skärgården, samt att öka antalet bryggplatser för att öppna området för ännu fler besökare.

Reservatet Värmlandsskärgården avsattes som ett resultat av den fysiska riksplaneringen, enligt vilken området av regeringen 1978 ansågs vara särskilt värdefullt för friluftsliv, natur- och kulturminnesvård.

Reservatet omfattar i princip alla öar i norra Vänern. I utrednings- och remissarbetet inom Kristinehamnsområdet gjorde Sällskapet för Naturskydd genom sin styrelse stora insatser liksom Bengt Brunsell inom Kristinehamns Båtråd.

Under senare år har även Kristinehamns kommun börjat intressera sig för detta reservat genom att svara för skötseln av nyuppsatta toaletter på olika öar. Genom miljö- och hälsoskyddsnämndens försorg görs nu fågelinventeringar varje år under ledning av Thomas Landgren.

Nämnden kommer under hösten 1984 att göra en framställning till länsstyrelsen rörande vilka öar som skall vara belagda med tillträdesförbud 1 april—31 juli för att skydda fågellivet. Nuvarande beslut tycks nämligen vara grundat på för dåligt underlag, eftersom trutar många gånger favoriseras, medan värdefullare arter som tärnor och vadare inte får ett fullgott skydd.

Naturligtvis kommer miljö- och hälsoskyddsnämnden även att ta stor hänsyn till friluftslivets behov av utrymmen, när framställningen om förändringar rörande landstigningsförbud lämnas till länsstyrelsen.

En utredning, som behandlar den framtida användningen och skötseln av Varnumsvikens inre delar, har gjorts av de kommunala förvaltningarna under 1982—83.

Sällskapet för Naturskydd och enskilda naturkunniga har på ett utmärkt sätt hjälpt till med att genomföra inventeringar och sammanställa kunskaperna om fauna, flora och geologi under utredningsarbetet.

Området har visat sig innehålla så stora kultur- och naturvärden att det bör bevaras för all framtid som ett närbeläget utflyktsmål för Kristinehamnborna och som turistattraktion.

Efter ett brett remissförfarande har miljö- och hälso- skyddsnämnden därför föreslagit kommunfullmäktige besluta att hemställa hos länsstyrelsen om att de inre delarna av Varnumsviken avsätts som naturvårdsområde.

VÅTMARKSPLANERING

Kommunstyrelsens planutskott uppdrog i september 1981 åt stadsarkitektkontoret att utarbeta förslag till användningsplan för våtmarker inom Kristinehamns kommun. Under arbetets gång och vid samrådsförfarande rörande en förhandsupplaga av förslaget sommaren 1982 kunde konstateras att det naturvetenskapliga underlaget för att kunna göra en god våtmarksplan var för knapphändig. Speciellt saknades inventeringar och sammanställningar av fågellivet i Vänervikar och andra grunda vattenområden.

Efter överenskommelse uppdrog därför kommunen åt Sällskapet för Naturskydd att beskriva fågellivet i ett 15-tal vattenområden.

Arbetet organiserades av Ulf T. Carlsson och utfördes under 1982 och 1983. Den nu lämnade redovisningen håller hög vetenskaplig standard och ger ett mycket gott underlag för bedömning av områdenas betydelse ur fågelsynpunkt.

Utvärderingen av resultatet lämnades till Wermlands Ornitologiska Förening som inte oväntat fann att Ölmeviken, som inventerats av Ulf T. Carlsson under en 20-års period, är Värmlands förnämsta våtmarkslokal för fåglar.

Kilsvikens inre, som inventerats flera år under ledning av Thomas Landgren, är den näst förnämsta lokalen och också den av riksintresse.

Myrarna utgör den andra delen av våtmarkerna inom kommunen. Skyddsvärdet för de större myrarna har på länsstyrelsens uppdrag tidigare bedömts ur ornitologisk synpunkt av Björn Ehrenroth och ur myrvetenskaplig och botanisk synpunkt av Sven Fransson.

Ur kommersiell synpunkt har torvens beskaffenhet på de större myrarna beskrivits av Sveriges Geologiska Undersökningar.

När energiverksstyrelsen i Kristinehamn gav Sveriges Geologiska AB i uppdrag att undersöka torven på ett antal mindre myrar i kommunen konstaterades att de naturvetenskapliga skyddsvärdena för dessa myrar inte var undersökta. Sällskapet för Naturskydd fick då energiverksstyrelsens uppdrag att inventera och utvärdera skyddsaspekterna, vilket genomfördes på ett utmärkt sätt under 1983.

Det är med stor tillfredsställelse man alltså kan konstatera att det förslag till användningsplan för våtmarker inom Kristinehamns kommun som nu sommaren 1984 är ute på slutlig remiss är mycket välgjord. Planen omfattar alla viktigare våtmarker i kommunen och beskriver inte bara möjliga exploateringar utan även naturskyddsaspekterna, grundade på vetenskapliga fakta.

Ur både myrvetenskaplig, botanisk och ornitologisk synpunkt är Stormossen i Visnum av riksintresse att bevara.

Vinterbild från Stormossen.

Foto: Leif Jonsson.

Miljö- och hälso- skyddsnämnden har därför, efter samråd med länsstyrelsen, påbörjat arbetet med att säkerställa området med hjälp av naturvårdslagen. Fördjupade ornitologiska och botaniska undersökningar har under 1984 genomförts av Sällskapet för Naturskydd på nämndens uppdrag.

Våtmarksplanen kommer att behandlas av kommunfullmäktige i Kristinehamn. Kommunens ställningstagande får ses som en viljeyttring. Skydd av enskilda områden med hjälp av naturvårdslagen kan endast beslutas av länsstyrelsen.

NATURVÅRDSINVENTERING

Den översiktliga naturvårdsinventering av Kristinehamns kommun som Lars-Erik Larsson gjorde 1970—71 på länsstyrelsens uppdrag behöver revideras.

Förutom fakta om reservaten och våtmarkerna bör länsstyrelsens grusinventering 1980 och andra nya kunskaper om naturen nu sammanfattas.

Kristinehamns kommun inrättade 1982 en ny tjänst som miljöskyddsinspektör, som förutom att syssla med tunga ärenden av industrikaraktär också skall ha det övergripande ansvaret för den kommunala naturvården.

Lasse Lind, som innehar tjänsten, har därför fått i uppdrag att under 1985 presentera en ny sammanfattande beskrivning över naturförhållandena i kommunen.

Som ett led i detta arbete har miljö- och hälso- skyddsnämnden uppdragit åt Sällskapet för Naturskydd att göra botaniska undersökningar, som till en början bl.a. omfattat områden med kalkverkande hyperit samt bäckdalarna i Kristinehamns närhet.

Arbetet, som leds av Birger Ahlstrand och Lars Lönnhag, kan ses som en del av det stora projektet Värmlands Flora.

Resultatet från ett annat stort projekt som nu pågått i 13 års tid, nämligen Värmlandsinventeringen av fåglar under Ulf T. Carlssons ledning, kan förhoppningsvis också ingå i den nya beskrivningen.

Naturreservat, naturvårdsområden och samrådsområden kan beslutas av länsstyrelsen med hjälp av naturvårdslagen. Ett annat sätt att skydda känsliga områden är att tillsammans med markägaren göra en skötselplan för hur området skall brukas.

Varnans bäckdal. I förgrunden gul svärdsilja.

Foto: Gunnar Karlsson.

En sådan skötselplan håller på att tas fram för Varnans bäckdal, där inte bara fåglar och blomväxter inventerats genom Sällskapetets försorg. Barbro Palm har nämligen funnit inte mindre än cirka 250 arter svampar i området, och Olle Jonsson har undersökt förekomsten av skalbaggar.

Varnans källflöden Markvattnet—Lövåssjön kalkades 1983 och länsstyrelsen lät göra fiskevårdande arbeten för cirka 300 000 kr i bäcken. Efter det att en kalkdosering placerats ut vid Niklasdamm skall nu ädelfisk planteras in i Varnan.

Den samlade bilden är alltså att Varnans bäckdal kommer att erbjuda mycket fina naturupplevelser även i framtiden.

I samband med revideringen av den översiktliga naturvårdsinventeringen och allteftersom kunskaperna om naturförhållandena i kommunen ökar kommer i framtiden andra frivilliga skötselplaner liknande den för Varnans bäckdal förhoppningsvis att kunna tas fram.

SKOGSBRUK

Kristinehamns kommun äger cirka 2 000 hektar skogsmark, belägen huvudsakligen runt tätorten. Den skogsbruksplan som gäller för åren 1976—1985 skall ersättas av en ny markanvändnings- och skötselplan för 1986—1995, där friluftslivets och naturvårdens intressen noggrannare kommer att beaktas.

Allmänt gäller att föra in de tankegångar rörande naturhänsyn som finns i skogsstyrelsens senaste föreskrifter och allmänna råd till skogsvårdslagen 1979. Skogsstyrelsen har dessutom under senare år givit ut två bra handböcker, som behandlar floravård och faunavård i skogsbruket. Tankegångarna i dessa skrifter måste nu förverkligas.

Speciellt gäller att nära tätorten göra de kommunala skogarna till omväxlande och trevliga strövområden samtidigt som ett aktivt skogsbruk bedrivs. Detta går mycket bra att göra, men fordrar en noggrannare planering och stora kunskaper hos den personal som sköter skogen.

Det som inträffade vid Gustavsvik våren 1984 inom det planerade naturvårdsområdet "Varnumsvikens inre delar" får man hoppas var en engångsföreteelse. Då fällde nämligen kommunens egen personal en mängd stora aspar i strid mot angivelserna i den gällande kommunala skogsbruksplanen för området och utan att följa intentionerna för det blivande naturvårdsområdet, trots att man väl kände till dessa. Bedriften tilldelades

välfortjänt ett "Rötägg" i Sveriges Ornitologiska Förenings tidskrift *Vår Fågelvärld* 1984:4.

Kritiken mot skogsbrukets ofta okänsliga kalavverknings under de senaste årtiondena har naturligtvis varit berättigad. Det är med tillfredsställelse man nu kan konstatera att domänverket inom Karlskoga revir, dit Kristinehamnstrakten hör, under hösten 1984 genomför en 2-dagars kurs för samtliga sina anställda i skogen rörande aktivare naturvårdsåtgärder vid skogsarbete. Sen får vi se vad denna utbildningsinsats kommer att få för resultat i verkligheten. Hittills har storskogsbruket i Värmland på intet sätt levt upp till de muntliga försäkringar eller tryckta rekommendationer de själva givit ut rörande naturhänsyn.

"5:3-skogar" omfattar skogsmarker som inte ger tillfredsställande avkastning och där ägaren enligt skogsvårdslagen är skyldig att anlägga ny högproduktiv skog. Riksdagen har 1981 beslutat att ge statsbidrag vid nyplantering på sådana marker.

Tyvärr omfattar dessa 5:3-områden också hagmarker och blandskogar, som är värdefulla att bevara ur kulturhistorisk, naturskydds- och landskapsestetisk synpunkt. Kritiken mot att staten gav ekonomiskt stöd för att ersätta dessa biotoper med barrskog blev hård, och regeringen har därför beslutat att från den 1 juli 1983 skall inte bidrag lämnas för nyplantering i områden som är av särskild betydelse ur naturvårdssynpunkt.

Skogsvårdsstyrelsen och miljö- och hälsoskydds-nämnden har kommit överens om att i alla tveksamma 5:3-ärenden inom Kristinehamns kommun skall skogsvårdskonsulenten, som handlägger ärendena, samråda med miljöskyddsinspektören, innan beslut fattas om statsbidrag. Den senare har hittills besiktigat cirka 40 områden, varav några tillsammans med representanter från Sällskapetets för Naturskydd styrelse. I ett par fall har det varit tveksamt om statsbidrag borde utgå för nyplantering, men hittills har Lasse Lind inte uttryckligen avstyrkt bidrag, vilket han naturligtvis kommer att göra om verkligt fina naturvårdsobjekt skulle hotas.

KEMISKA BEKÄMPNINGSMEDEL

De kommunala förvaltningarna i Kristinehamn har sedan 1977 inte använt kemiska växtbekämpningsmedel, vilket också framgick när kommunfullmäktige under våren 1984 behandlade frågan om skogsbesprutningar.

Anledningen till att fullmäktige hade dessa besprutningar som ett ärende är den nya lag som ger kommunen rätt att förbjuda användningen av kemiska bekämpningsmedel i skogsbruket, "om det framstår som påkallat med hänsyn till områdets betydelse för friluftslivet, naturvården, den lokala befolkningens trivsel eller annat kommunalt intresse". Fullmäktige beslöt att detta skall gälla för hela kommunen, men under debatten framgick att alla partier inte hade denna uppfattning. Ur naturvårdssynpunkt måste beslutet hälsas med stor tillfredsställelse. Dels behöver man inte vara orolig, när man är ute och plockar bär eller svamp, och dels förhindras den utarmning av flora och fauna som användningen av bekämpningsmedel i skogsbruket inneburit.

Debatten rörande den stora användningen av konstgödning och kemiska bekämpningsmedel inom jordbruket och trädgårdsnäringen i Sverige har blivit livligare under senare år.

Det står nu helt klart, att den kraftiga konstgödningen ur ekologisk synpunkt är förkastlig, eftersom utsläppen till vattendragen leder till övergödning och igenväxning. Minst lika allvarligt är emellertid, att den mikrobiologiska aktiviteten i jorden minskar, så att den naturliga balansen rubbas, vilket på lång sikt kan visa sig vara katastrofalt.

Samma sak gäller användningen av de allt starkare och brett dödade bekämpningsmedlen. Förutom risken för att rester kan finnas kvar i produkterna leder den stora användningen till en utarmning av både växt- och djurlivet i jordbruksbygderna.

Med nuvarande lagstiftning kan miljö- och hälsoskyddsnämnden inte nämnvärt påverka förhållandena inom jordbruket och trädgårdsnäringen. När det gäller användningen av kemiska bekämpningsmedel i enskilda hushåll och trädgårdar har nämnden emellertid våren 1984 givit ut ett informationsblad om alternativa, ekologiskt riktiga metoder.

För att minska användningen av konstgödning och kemiska bekämpningsmedel behövs inte bara forskning rörande andra metoder. Det fordras också politiska beslut rörande ekonomiska styrmedel och lagstiftning. Här kan Sällskapet för Naturskydd göra en insats genom att påverka opinionen, så att kraven på snabba åtgärder blir starka.

FÖRSURNING

Sedan 1977 har miljö- och hälsoskyddskontoret två gånger per år genomfört ett omfattande mätprogram för att undersöka försurningsläget i sjöar och vattendrag.

Tyvärr har det visat sig att samtliga vatten i kommunen utom Bergsjön, Skagern och Vänern är så försurade att kalkning måste ske för att inte växt- och djurlivet skall förändras radikalt.

Ett program har därför upprättats för kalkning av de delar inom Ölmans, Varnans och Vismans vattensystem som ligger inom Kristinehamns kommun.

Förutom Markvattnet och Lövåssjön har Älgsjöarna och Vismen hittills kalkats. Säljön står nu närmast på tur, varefter det åter troligen är tid att kalka Vismen.

Nämnvärt kräftbestånd inom kommunen finns nu endast i Visman ovanför Bäckhammars bruk. Kräftpesten torde emellertid vara den huvudsakliga orsaken till att kräftorna i andra vattendrag så gott som saknas.

Det finns ett samband mellan försurade vatten och kvicksilverhalten i fisk. Detta samband har emellertid visat sig vara mer svårförklarligt än vad man först antog, vilket för övrigt oftast är fallet i de komplicerade ekologiska förhållanden som råder i naturen.

De svartlistade vattnen i Kristinehamns kommun är många: Ämten, Markvattnet, Lövåssjön, Vismen och Säljön. Dessutom är Kilsviken svartlistad, vilket till stor del torde bero på kvicksilverutsläpp från Bäckhammars bruk under 1950- och 1960-talen.

Lövåssjön — en av kommunens försurade och svartlistade sjöar.
Foto: Jan-Peter Lantz.

Den omfattande skogsdöden i Mellaneuropa, men även i Skottland, har nu fått länderna som försorsakar största delen av försurningen i Sverige att inse nödvändigheten av minskade utsläpp till luften av svaveloxider. Men det gäller även att minska utsläppen i Kristinehamn och dess grannkommuner. Miljö- och hälsoskyddsnämnden har därför reagerat skarpt mot Karlstads och Karlskogas planer på att förbränna i det närmaste osorterade hushållssopor, som skulle ge större utsläpp av luftföroreningar än t.o.m. de omdiskuterade energikällorna olja och kol.

Försurningen innebär också att tunga metaller som varit bundna i jordlagren frigörs och börjar röra på sig. Vilka biologiska konsekvenser detta kommer att få på lång sikt vet man ännu inte så mycket om. Klart är emellertid att t.ex. aluminium redan förgiftar både växter och djur.

Man känner sig ganska liten som naturvårdare, när man funderar över de enorma problem som världens tunga industrialisering medför. Hur kommer t.ex. jordens klimat att påverkas?

SAMMANFATTNING

Det relativt omfattande naturvårdsarbete som under senare år bedrivits inom Kristinehamns kommun har kunnat genomföras tack vare:

1. Det goda samarbetet mellan länsstyrelsen, kommunen och Sällskapet för Naturskydd.
2. Kommunens beslut att uppdra åt en naturvetenskapligt utbildad tjänsteman att ha det övergripande ansvaret för den kommunala naturvården.
3. Sällskapet för Naturskydd och enskilda inventerares höga kompetens när det gäller att genomföra fältundersökningar och göra utvärderingar av resultaten.

Det är min förhoppning att dessa goda förhållanden skall bestå.